

VI-V
370-K

Gyertyánffy István emlékezete

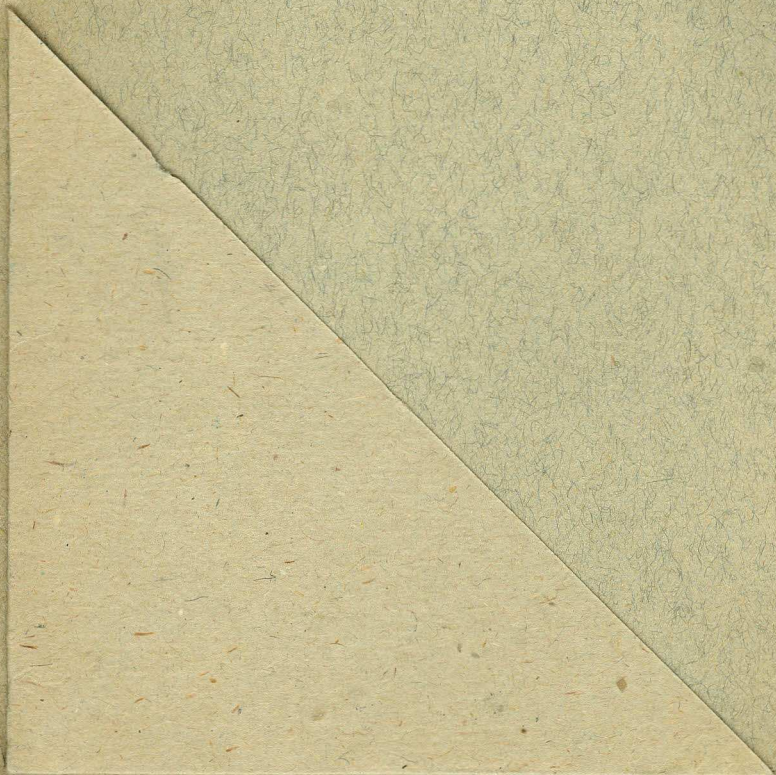
B u d a p e s t,
Attila-nyomda r.-t., I., Szent János-tér 1-a. Telefon: 53-3-77.
1 9 3 1.

1964 AUG 8

2000 -09- --

E 1975

1983 JUN 20

~~VI. c. 1155.~~

370-K

1340

Gyertyánffy István emlékezete

I. ker. áll. elemi tanítóképző-intézet

Leltári szám: ~~64/12-12~~

~~II-V.~~ Szakleltári szám: ~~157/a~~

~~[Handwritten signature]~~

B u d a p e s t,
Attila-nyomda r.-t., I., Szent János-tér 1-a. Telefon: 53-3-77.
1 9 3 1.

1970 FEB 8

3/2060

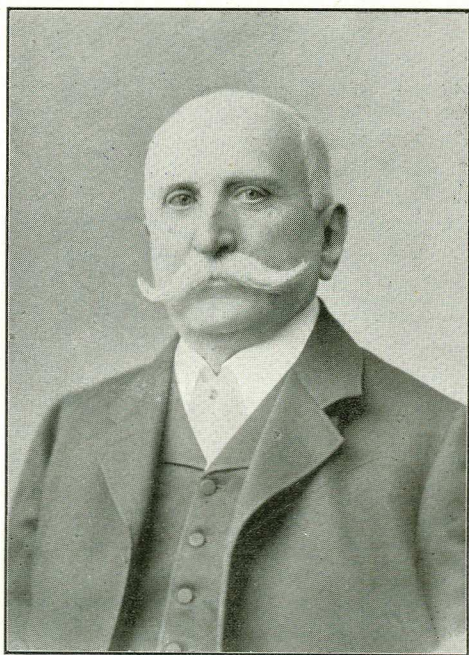

2838

Kiadó: Emhő Gyula.

3310

Attila-nyomda részvénytársaság, Budapest
I. kerület, Szent János-tér 1/a. — Telefon: Automata 533—77.
Igazgató: KULCSÁR RICHÁRD.

Gyertyánffy István

(1834—1930.)

Kedves Iskolatársak! ✨

A szeretet szavával üdvözöllek Benneteket!

Idézzük vissza intézetünk egykori igazgatójának, Gyertyánffy Istvánnak, épen a szeretetről mondott, hirdetett szép gondolatait.

Első és legfontosabb tanítói kellék a szeretet.

Szeretet nélkül a tanító nem lehet nevelő.

Az Ur csak akkor mondá Péternek: „Légy báránykáimnak pásztora“ — miután háromszoros igennel felelt e kérdésre: Szeretsz-e engem Simon?

Ahol a szeretet hiányzik, ott a tanítói hivatal fanyar és szomorú szolgálát.

A tanító lángoló szeretete az ő mindenható hatalmában és isteni fönségében visszatükröződik egész lényéről, minden cselekedetéről — iskolában és iskolán kívül!

Valamint a természetben a meleg nap ébreszti fel a gyöngéd csirákat, fejleszti a pompás virágokat s érleli a nemes gyümölcsöket: a tanító is csak a szeretet által hathat áldásosan az ő tanítványaira.

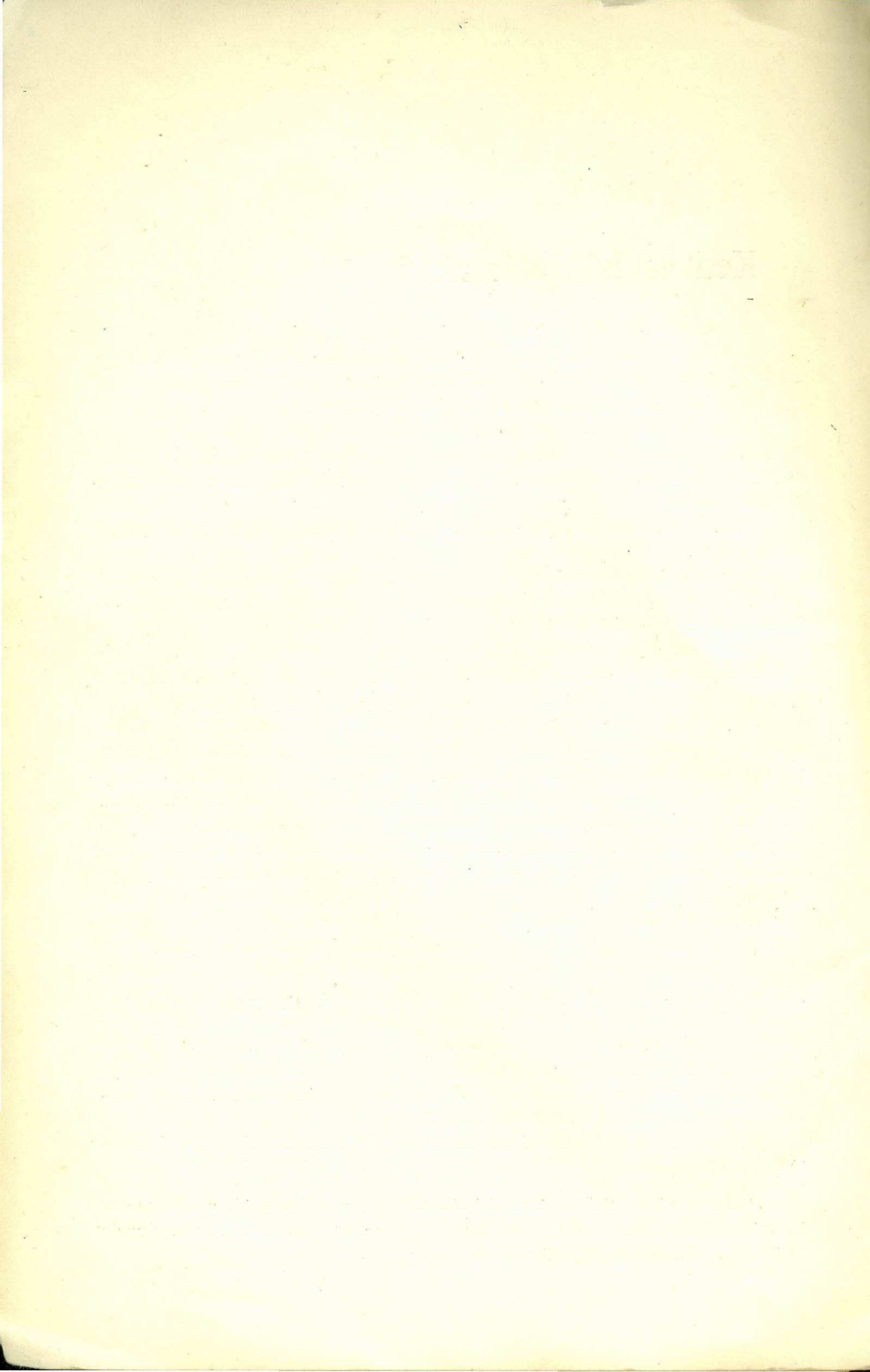
Nem nagy mesterség szeretnünk a jó, és szorgalmas s a szülői házban is gondos nevelésben részesült gyermeket; az elhagyott gyermekek iránti szeretetet kell minden tanítónak Pestalozzitol megtanulnia, mert ezen szeretet által lesz a tanítói hivatás az Údv hivatása.

Az igazi (theanoi) szeretet nemcsak egyszerű kisugárzás, emanáció; megvan az a sajátossága, hogy nemcsak adja a szeretetet másoknak, hanem fel is ébreszti azt másokban; felébreszti, leköti, úgy szólván visszaszerzi azoktól, akiknek odaadta. A krisztusi szeretetnek egy neme ez, mely nemcsak elárasztotta az emberiséget a szeretettel, hanem az emberiséget magát is szeretni tudóvá tudta átalakítani.

Talán nem időszerűtlen tolmácsolnom Gyertyánffynak a szeretetről hirdetett néhány gondolatát most, midőn róla kegyelettel megemlékezünk s talán helyénvaló épen egyesületünkben e gondolatok felelevenítése, mert hiszen egyesületünket az a szeretet hozta létre s az a szeretet fogja fenntartani, melyre bár különböző időben, különböző egyénektől, de a mi kedves Alma Materünkben, a mi kedves intézetünkben nyertünk ösztönzést.

E gondolatokkal kapcsolatban fogadjátok legszívélyesebb iskolatársi üdvözlétemet.

* Sztankó Béla tanítóképzőintézeti kir. főigazgató, a „budapesti állami tanítóképzőintézeti iskolatársak egyesülete“ elnökének 1931. április 18-iki közgyűlésén elhangzott szavai.

Gyertyánffy István emlékezete.*

Gyujsuk meg az emlékezés lobogó fáklyáját s annak fénye mellett adózzunk néhány pillanatil kegyelettel *Gyertyánffy István* emlékezetének.

96 éves volt, mikor közülünk eltávozott s több, mint hét évtizeden át volt egyik hatalmas oszlopa a magyar oktatás és nevelésügyi törekvéseknek. Uttörő és irányító munkát végzett. Azoknak az *élén* harcolt, akik a népnevelés nagy eszméjének éltek s a népnevelők alapos készülségü táborát alkották. Egyetlen célkitüzésük az volt, hogy a magyarságnak műveltségben, lelki, szellemi felkészülségben gazdag nemzedéket neveljenek fel.

Gyertyánffy István *Tibódon* (Udvarhelymegyében) született, 1834. december 24-én. Középiskolai tanulmányait a székelyudvarhelyi ref. főiskolában végezte, majd Kolozsvárott az orvos-sebészeti intézet rendes hallgatója volt. 1856—69-ig a székelyudvarhelyi rk. főgimnázium rendes tanára. 1869-ben báró *Eötvös József a svájci tanítóképzők tanulmányozására* küldte ki.

Utjának *Kreuzlingen, Rohrsbach, Münchenbuchsee s Gotha* voltak főbb állomáshelyei. Bö nyelvismerettel, a közoktatásügyi kérdésekben való teljes tájékozottsággal indult tanulmányútjára. A svájci pedagógusok legkiválóbbjaival ismerkedett meg. Így *Kreuzlingenben Rebsamen*-nel, a *Schweizerische Lehrereutung* szerkesztőjével, *Zürichben Friesz*-szel, a *küssnächti tanítóképző igazgatójával*. *Bachtelenben Kürstli* árvaházi igazgatóval, *Zolikofenben Scher Tamás*-sal, a *zürichi* népoktatásügy nagynevü reformátorával, *Bernben Rüegg* tanítóképzőintézeti igazgatóval, akikhez életük végéig meleg baráti viszony füzte.

Szemlélődéseinek mélységét, értékét a *Pesti Napló*-ban 1869—70-ben megjelent iskolaügyi tanulmányai igazolták. Ezek az iskolaügyi vonatkozású, tárcaszerű levelek *Eötvös* különös figyelmét is reá irányították.

Münchenbuchseei tartózkodása alatt érte a miniszterium részéről az a felszólítás, hogy a *budai* központi tanítóképzőintézet igazgatói állását fogadja el.

E felszólítás nyomán elsősorban is ennek a tanítóképzőnek a hivatásával kellett igen komolyan számot vetnie. Ő már akkor látta s kimondta azt, hogy ennek az iskolának mintaintézetnek kell lennie,

*Elmondta Emhő Gyula főv. szakfelügyelő.

amelyre rá lehessen mutatni: „Igy csináljátok, ilyenek legyetek“. Sőt szerinte ezen intézet helyzeténél fogva — becsületkérdése a hazai népoktatásügynek a külfölddel szemben is, mert a külföld elsősorban erről fog tudomást szerezni s ebből fog következtetést vonni a többire nézve is.

Az intézet igazgatója iránt támasztható követelményekkel szemben, ami az Ő gondolkodásmódjára oly szép világot vet — önmaga iránt igen szigorú önbírálatot tartott s a kinevezést elhárította magától s egyelőre a kicsiny, Székelykeresztúron tervbe vett tanítóképző igazgatói állása volt kérelmének, vágyainak, reményeinek egyetlen tárgya.

Gyertyánffy 1870-ben csakugyan ki is neveztetett a székelykeresztúri állami tanítóképző igazgatójává.

Ez intézet megnyitását megelőző események abban az időben mentek végbe, amikor Gyertyánffy még külföldi tanulmányuton volt. Ezalatt történt, hogy *Eötvös* az 1869. év őszén — utolszor — Erdélyben járt. Mint az akkori idők krónikása: *Kozma József* mondja: *Eötvös* Keresztúrra érkezvén, az unitáriusok gimnáziumát tekinté meg s az ennek nyomán benne kelt jó hangulat hatása alatt fogadta Udvarhelyt a székelykeresztúri bizottságot. Itt tette a miniszter azt a nyilatkozatát, hogy nem barátja a tanügyi *centralizációnak*; olyannak képzei azt, mint egy illuminációt, melyben látjuk és bámuljuk a nagy fényt, de nem használhatjuk, míg ha az egyes mecseket a sötétben asztalokra szétrakjuk s mindenik mellé egy-egy gondolkodó, vizsgálódó főt állítunk: a megosztott fény mellett a legáldásteljesebb munkásság fejlődik ki.

Molnár Aladár miniszteri tanácsos közreműködésével s a helyi érdekeltség támogatásával az 1870. év nyarán végleges döntés történt a székelyföldi tanítóképző elhelyezésére nézve. *Bözöd, Szentkeresztúr, Etéd, Parajd, Bögözjárási* dullók** értekezletet tartottak. A gyűlésen *Alsósíménfalva és Szentábrahám* követei határozott utasítással jelenvén meg, első négy öl követ és száz tenyeres napszámot, utóbbi három öl követ és 200 tenyeres napszámot ajánlott fel.

Eközben Udvarhelyt széki bizottmányi gyűlés tartatván, az idáig érlelt ügy itt is napirendre tüzetett s áldozatkésséggel megszavazza a bizottmány egy reáliskolának *Udvarhelyen* és tanítóképezdének *Keresztúron* leendő felállítása esetére három éven át 10—10.000 részint tenyeres, részint ígás napszámot. E határozat a községek előre tett önkéntes ajánlatait megszüntette.

Október elején már a tanári testület is együtt volt. A gondolkodó, vizsgálódó fő az intézet igazgatója, Gyertyánffy István. Az intézet megnyitása 1870. október 31-én történt. A megnyitáson már felhangzik a növendékek négyes dalkara. Elhangzik Gyertyánffy fenkölt és magasztos ünnepi megnyitó beszéde. Első benne az Ur nevének dicsőítése és áldása. Aztán hódolat a nemzeti népnevelésügy s annak apostolai előtti. Csatakiáltás a tudatlanság (abban az időben az ország lakóinak 63%-a analfabéta), az anyagi inség, a szenvedélyek ellen viselendő

** A régi székely székekben a szolgabíró hatáskörével felruházott tisztviselő, a cselédtörvény 1876:XIII. t.-c. is megemlíti.

hadjárathoz. Kifejeződik benne az új intézmény elhivatásának betöltése iránti benső hit.

„A tanító éppen az az ő iskolájában, ami a Nap a világegyetemben. Ha ő nem tud bele életet lehelni, holtta dermed.“

„Önképzés lesz — úgymond tovább — a legbecsesebb tanári kvalifikációnk s ez lesz tanítványainknál is a legbecsesebb eredménye működésünknek.“

„A népnevelésügy fogja kijelölni életem határsorompóit. Ebben van minden ambicióm. Egy kitüntetésre, egy címre vágyom, megérdemelni a néptanító nevet.“

Majd a növendékekhez szól a szótat *Diesterweg* szavaival: s „az örömteljes tanulói pályán levőknek feltétlenül az *engedelmességet, a szorgalmat, a barátságot, a jellemességet*“ köti lelkükre. Majd végezgetül ismét az Urhoz fordul s felelőssége tudatában, bizalommal, lelkesedéssel, reménnyel, büszkeséggel, imával és félelemmel lép e fenséges pályára.

Mint villám a derült égből, írja egyik helyen Gyertyánffy, — ugy csapott le hozzám székelykereszturi csendéletembe, Gönczy Pálnak a miniszter megbízásából irt az a levele, mely szerint ki fognak nevezni a budapesti állami központi tanítóképző igazgatójává és pedig azzal a kategorikus kijelentéssel, hogy most már erkölcsi lehetetlenség lesz kitérnem a kinevezés elől.

Gyertyánffy 1873. novemberében került a központi — budai — tanítóképző élére.

A krónikás szerint az állami budai fitanítóképezde az 1869. év november havában nyitattott meg a Krisztinavárosban, a vérmező sarkán a *Szeidl*-féle házban.

Az intézet igazgatásával Schwicker János r. tanár bizatott meg. Legelső tanárai voltak az intézetnek: Rill József rendes tanár, Sente József a számtan rendes tanára, Bartalus István az ének- és zene-tanára, Rostaházy Kálmán rkath. hittanár, Kohn Salamon izr. hittanár. Az intézetbe való felvételért tizen folyamodtak, kik a megtartott felvételi vizsgálatot kiállván, mindannyian felvétettek és pedig: ingyen élelmezéssel 6, ösztöndíjjal 1, segély nélkül 3, összesen 10.

Az 1870—71. isk. évben: a tanári testület új tagokkal gyarapodott. A tanítványok száma összesen 44. Az 1871—72. tanévben a tanítványok száma összesen 102, kik közül az év folyamán kimaradt 49. Az 1872—73. tanévben a három évfolyamra 76 növendék iratkozott be. Az intézet 1874. március végén — már Gyertyánffy vezetése idejében — az Országház-u. 117. sz. helyiségbe költözik. Ezután a *Spolarich*-féle villát és kertet (Alsóbástya, Lovas-u. 4. sz.) bérelték ki a képző internátusának a céljaira. Az intézet életében Gyertyánffy István — új korszakot nyitott meg, melyet a *hatalmas alkotások korszakának* nevezhetünk.

Az első korszak zilált állapotát nagy méretű fejlődés váltja fel.

Különös gondja volt Gyertyánffynak az intézet állandó épülete.

A várbeli épületet nem iskolának építették, nem is volt annak való. Elégtelenek s rosszul elhelyezettek voltak az intézet helyiségei.

Az 1873-i kolerában az első eset itt történt. I. Ferenc József Ófelsége mikor még műegyetemi helyiség volt az épület, meglátogatta azt s csodálkozását fejezte ki, hogy ezt iskolának használják. Sok idő mult el, amíg felépült a képző gyönyörű épülete a Győri-uton, mintaszerű kerttel, gazdasági épületekkel, mintegy három hold területen.

Az intézet — most már a „Pedagógium“ — Gyertyánffy böles igazgatása mellett kiváló szellemi tőkét képviselő tanári testület munkájával néhány év alatt eléri fejlődésének fénykorát. Együtt dolgoznak vele az egységes tanári testület tagjai: Ábrahám Sándor, Angyal Dezső, Amberg József, Bartalus István, Baló József dr., Bogvyó Samu, Dadai Jenő dr., Farkas Sándor, Gyulay László, Havranek Ferenc, Hanzély Béla dr., Heller Ágoston, Hermann Antal dr., Horvay Ede, Káldy Gyula, Kiss Áron dr., Király Pál, Koch Ferenc dr., Kovács János dr., Kozocsa Tivadar, Kun Alajos, Lányi Ernő, Lovcsányi Gyula, Miklós Gergely, Nagy Károly, Pavetits Mihály dr., Rohn József, Rucsinszky Lajos, Suppán Vilmos, Snašel Ferenc, Szabó Lajos, Szabó Gábor, Sztankó Béla, Trautmann Henrik, Trombitás Gyula, Ugrai János, Weber Ede, Zoltai Mátyás. Vele együtt sokan már a holtak birodalmának lakói!

Áldott legyen emlékezetük!

A Pedagógium fogalma a következő iskolatípusoknak organikus egységbe foglalását jelentette:

1. Állami népiskola, mint az állami népiskolai tanítóképző minta és gyakorló iskolája.
2. Állami tanítóképzőintézet, mint a tanítóképzőintézeti tanárok tanfolyamának minta és gyakorló iskolája.
3. Állami polgári iskola, mint a polg. isk. tanítóképzőintézet minta és gyakorló iskolája.
4. Állami polgáriiskolai tanítóképzőintézet (egszersmind a tanítóképzőintézeti tanári tanfolyam előkészítője) 5 szakcsoporttal.
5. Tanítóképzőintézeti tanári tanfolyam.

Egy időben a siketnémaintézeti tanítójelöltek gyakorló iskolája is kapcsolatban volt a Pedagógiummal, végül ide tartozott a Tanítók Árvaháza is.

Volt rá példa, hogy a tanítói árvaháztól, illetőleg a gyakorló elemi iskola első osztályától kezdve némelyik növendék végig ment a Pedagógiumnak mind az öt tagozatán s így a tanítói árvaházba felvett kis árva fiú, mint képesített tanítóképzőintézeti tanár vett bucsut a Pedagógiumtól.

Gyertyánffy István nevével az előbb vázolt hatalmas intézet vezetése mellett az irodalomban, a tankönyvirás terén is lépten-nyomon találkozunk. Számos tankönyvével irányt adott a népiskolai és tanítóképezdei tanítás módszerének fejlődéséhez. 21 évig szerkesztette a Néptanítók Lapját. A tanszermuzeum megszervezése is az ő nevéhez fűződik. Tagja volt az Országos Közoktatási Tanácsnak. Ferenc József királyunk a Ferenc József rend lovagkeresztjével, majd királyi tanácsosi címmel, Horthy Miklós kormányzó Úr Ófőméltósága a tankerületi főigazgatói címmel tüntette ki.

Gyertyánffy István nyugalomba vonulása után elvált az elemi tanítóképző a polgáritól.

A polgári iskolai képző — főiskolai jellegűvé vált. A tanítóképző-intézet pedig — régi szőlőskertünk területén emelt épületben — ebben az épületben — talált hajlékot.

*E hajlékban, ebben a pillanatban, amikor Gyertyánffy István szellemét arcképe*** előtt idézem, a jóságos arc körül, megjelennek a trianoni határon túlról is, ölelkező sorokban a tanítványok százai, ezrei. Hálás keblünkben, jelenlevő neves, volt tanáraink láttára is, soha el nem muló boldog emlékek árja hullámszik.*

Ajkamon nem egyszer megcsendült Gyertyánffy egyik nagy tanítványának — Elnök urunk Öméltóságának — mindenkor meleg szava, szívünkbe villant lelkeinek fénykévéket szóró reflektora.

Előttünk a sugárzó arcu, értékes, szellemi utralóval felszerelt legifjabb tanítószereg, s előttünk ennek az intézetnek — hisszük — boldogjövőjü növendékei.

Gyertyánffy szavaival szólok hozzátok:

„Az öntudatos ember önmaga teszi önmagának törvényévé az adott törvényeket“. „A szolgálai engedelmesség lealáz, az önkéntes felemel...“ „A restség a lélek rabszolgasága, a léleknek pedig uralkodni kell a test felett.“

„A barátságból buzognak, gyöngyöznek fel az élet legszebb örömei s ha van közöttünk, kinek nincs egy kebelbarátja: az könnyezve lopja ki magát e körből... csak önző ember lehet ilyen szerencsétlen s az ilyen nem tanítónak való; mert tanítónak lenni annyi, mint szeretni s megtagadni önmagát.“

*

Tanuljuk meg mindannyian, hogy kulturális alkotó és megváltó erő csak a szeretetben van. A gyűlölet gyöngeség, barbárság.

Láttam rabviselt, romlott lelkű embert, aki gyermeke tanítója előtt állva, nehéz munkában eldurvult kezével végigsímogatta gyermeke fejét. Szeretett volna néhány szót szólni fia beajánlására, hangja azonban elcsuklott s a szó csendes zokogásba fulladt... S mint a sima víz tükrén végig fut a felhők mögül elötörő fényes napsugár, azonképpen a tanító komoly arcán végig derengett a nyájasság s amikor immár a gyermek feje fölött két kéz találkozott, az Isten angyalai bizonyára hangos hozsannával ünnepelték a szülői szeretetnek — a tanító felajánlott szeretetével való találkozását...

*

Hickmann statisztikus szerint nálunk ezer ujonc közül 222 nem ismerte a betűt a háboru előtt. Németországban egy egész ezrelék sem akadt. Tudnunk kell azt is, hogy nálunk nemcsak a nemzetiségi vidékek, hanem az *Alföld* tanyái s a *Bácska* szállásai ontották az analfabéták százait. Iskoláink száma folyton gyarapodik. *A régiek mellett 5000 új tanteremben* építik a magyar jövőt.

*** Tscheik Ernő festőművész, tanítóképzőintézeti tanár alkotása.

S amikor ezeket kimondjuk, lelkünk mintha különösebben, mélyebben érezné azt, hogy a magyar művelődés nagy templomának ragyogó kupolája nem lebeghet a felhők között, hanem erős, hatalmas oszlopokon és falakon kell nyugodnia s hogy ezek a falak, ezek az oszlopok hosszú idők folytonos csüggedetlen munkájával emelhetők fel magasra s ezek felépítésére csak olyanok képesek, akik a tudás, haladás, szeretet, vallásos és hazafias érzés áldásaiban nevelődnek és munkálkodnak...

Kedves Ifjak! Legszebb fiatal éveiteket élitek. Legyetek boldog építői a magyar jövőnek. Édesanyátok, amikor bölcsőtök fölé hajolt — ragyogó fantáziával megrajzolta legszebb, legboldogabb jövődötöket. Itt egybesereglett öreg barátaitok kívánják azoknak beteljesedését.

Tanítói munkátokat pedig — majdan — úgy végezzétek, hogy minden magyar iskola büszke homlokán ott ragyogjon parancsoló tisztelettel a legtöbbet kifejező bibliai mondás:

„Olld meg saruidat, mert szent az a hely, ahová lépsz.“

Gyertyánffy mélyen megható szép izenetével végzem beszédemet.

Innen — erről a helyről — 1928.-i közgyűlésünkről hálás szavakkal köszöntöttük őt. Válasza így szólt:

Pályafutásomnak a budai hegyek peremén leáldozni készülő napja utolsó sugaraival küldöm bucsuüdvözetemet és áldásomat mindnyájatokra!

Gyertyánffy István alkotó szelleme ihlesse meg *szárnyaló*, sokat ígérő fiatal lelketeket!!!

Előre!!!

Égyfutamossanak a budai hegyek peremén le'aldani ké-
szű napja utolsó sugarával küldöm búcsúüdvö-
zetemet és áldásomat mindnyájatokra!

Budapest 1928 március hó 20-án

Georgy Mihajlovics

a budai állam-tanítóképző de-
partamenti igazgatója

